

ΦΥΣΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΝΟΜΟΣ. ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟΝ ΚΛΩΝΙΣΜΟ (Φεβρουάριος 1998)

Συγγραφέας: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ

Η αλματώδης εξέλιξη της γενετικής και η ευρύτατη διάδοση των τεχνολογικών της εφαρμογών στη διαδικασία της ανθρώπινης αναπαραγωγής προκαλούν αντιδράσεις, που κυμαίνονται από τον σκεπτικισμό και τις έλλογες επιφυλάξεις έως τη δαιμονολογία και την υστερική κινδυνολογία. Για μία, ακόμη, φορά η επιστήμη βρίσκεται στο στόχαστρο, αφού κατηγορείται ότι παραβιάζει την «ανθρώπινη φύση» ή ότι περιφρονεί «ηθικές αξίες». Μέσα σε αυτό το κλίμα έντασης, προβάλλεται με επιτακτικότητα το αίτημα για την παρέμβαση του δικαίου, σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο, ώστε να τεθούν όρια, αν όχι στην επιστημονική έρευνα, τουλάχιστο στην πρακτική αξιοποίηση των επιτευγμάτων της.

Είναι γεγονός ότι η επιστημονική εξέλιξη σε τομείς ιδιαίτερα ευαίσθητους, όπως η ανθρώπινη αναπαραγωγή, θέτει καίρια ερωτήματα, τα οποία, όμως, επιζητούν νηφάλια και όχι σπασμωδική αντιμετώπιση. Η σχετική συζήτηση θα πρέπει να υπερβεί το δίπολο «επιστημονική αλαζονεία» - «ηθική ευαισθησία», που με την απλουστευτικότητά του εγκλωβίζει το διάλογο και ακυρώνει την ανταλλαγή επιχειρημάτων. Καθίσταται, λοιπόν, αναγκαίο να επαναπροσδιορισθούν οι όροι του διαλόγου ανάμεσα σε γενετιστές και σε επιστήμονες των «ανθρωπιστικών» κλάδων, ώστε να αναζητηθεί η (δύσκολη) ισορροπία μεταξύ του «τεχνολογικού πραγματισμού» και του ηθικού, οικολογικού ή νομικού σκεπτικισμού.

Το ενδεχόμενο δημιουργίας ανθρώπινων κλώνων αναζωπύρωσε την πολεμική γύρω από τη γενετική και τις εφαρμογές της. Ο κλωνισμός συνδέθηκε με τη δυνατότητα παραγωγής ομοιόμορφων ανθρώπινων όντων, εγείροντας θύελλα αντιδράσεων με επίκεντρο την απειλούμενη μοναδικότητα του ανθρώπου. Αναμφίβολα, η παραγωγή ανθρώπων «στη σειρά», εγχείρημα εξαιρετικά δυσχερές και από τεχνική άποψη, ανοίγει το δρόμο σε σενάρια, όχι πια επιστημονικής φαντασίας, αλλά ζοφερής πραγματικότητας. Όμως, από το άλλο μέρος, η μοναδικότητα του ανθρώπου δεν απειλείται μόνο από το γενετικό κλωνισμό; καθημερινά διαπιστώνονται φαινόμενα κοινωνικού ή πολιτισμικού «κλωνισμού», εξίσου απειλητικά για τη πολυμορφία και τη διαφορετικότητα του ανθρώπινου είδους, χωρίς, ωστόσο, να προκαλούν ανάλογες αντιδράσεις.

Και ο νόμος; Ποια θα πρέπει να είναι η στάση του απέναντι στις εξελίξεις αυτές, οι οποίες δύσκολα συμβιβάζονται με τις καθιερωμένες νομικές κατηγορίες και παγιωμένες δικαιοτικές αξίες; Στην περίπτωση του κλωνισμού, η απάντηση ήταν αστραπιαία? το Συμβούλιο της Ευρώπης κατόρθωσε να συντάξει σε χρόνο

κυριολεκτικά μηδέν, μετά τις σχετικές δηλώσεις αμερικανού ερευνητή, πρόσθετο πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, με το οποίο απαγορεύεται «κάθε παρέμβαση που αποβλέπει στη δημιουργία ενός ανθρώπινου όντος, γενετικά όμοιου με άλλο ανθρώπινο όν, είτε νεκρό είτε ζωντανό». Το πρωτόκολλο υπεγράφη από δεκαεννέα χώρες? σημαντικές απουσίες, η Γερμανία, που το θεώρησε υπερβολικά ελαστικό, και το Ηνωμένο Βασίλειο, που το θεώρησε υπερβολικά αυστηρό. Το πνεύμα του Καντ συναντήθηκε με εκείνο του Μπένθαμ...

Το ερώτημα, ωστόσο, που ανακύπτει αφορά όχι μόνο την αποτελεσματικότητα παρόμοιων απαγορευτικών ρυθμίσεων, αλλά, κυρίως, τη σκοπιμότητά τους. Και τούτο, γιατί η «εν θερμώ» και υπό το κράτος έντονης συγκινησιακής φόρτισης, συχνά έντεχνα υποκινούμενης από τα ΜΜΕ, ρύθμιση κινδυνεύει να αποδειχθεί όχι απλώς αναποτελεσματική, αλλά, επιπλέον, άκαμπτη και ανελαστική, σε καταφανή αδυναμία να αντιμετωπίσει μία πραγματικότητα σε αέναη κινητικότητα. Ακόμη και ο κλωνισμός στον άνθρωπο μπορεί να έχει θετικές πλευρές? γιατί αυτές να αποκλεισθούν εκ προοιμίου; Μήπως θα έπρεπε ο νομοθέτης, εθνικός ή υπερεθνικός, να επιδεικνύει μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση, δείχνοντας εμπιστοσύνη στους ίδιους τους ερευνητές; Ακραίες περιπτώσεις επιστημονικής κυνικότητας δεν αναιρούν ασφαλώς την υπευθυνότητα των γενετιστών? άλλωστε, οι ίδιοι οι γενετιστές ήσαν εκείνοι που πρώτοι, πολύ πριν ο νομοθέτης συνειδητοποιήσει τα προβλήματα, διατύπωναν επιφυλάξεις και συνιστούσαν αυτοπεριορισμούς.

Η παρέμβαση του νόμου θα καταστεί ασφαλώς απαραίτητη. Αλλά προηγουμένως είναι αναγκαίο να αποκατασταθεί η επικοινωνία μεταξύ γενετιστών και νομικών, ώστε στο πλαίσιο ενός σοβαρού προβληματισμού, χωρίς μεταφυσικές προκαταλήψεις και ιδεολογικές αγκυλώσεις, να αποσαφηνιστούν οι αρνητικές και οι θετικές πλευρές των εφαρμογών της γενετικής, ώστε η παρέμβαση του δικαίου να γίνει όχι με βάση κάποιες αόριστες αρχές, αλλά με πλήρη επίγνωση των συγκεκριμένων κινδύνων για τον άνθρωπο, τη φύση, την κοινωνία. Και βέβαια, θα πρέπει να αναζητηθεί μία καινούργια ισορροπία ανάμεσα σε μία καλπάζουσα τεχνολογία και σε μία ηθική και δικαιοπολιτική προβληματική, που αδυνατεί να παρακολουθήσει τις εξελίξεις.

Και τέλος? δεν είναι δυνατό να παραβλέπεται ότι, παρά τις όποιες απαγορεύσεις, η γενετική τεχνολογία θα βρίσκει τρόπους να εφαρμόζεται. Και από τις εφαρμογές αυτές θα γεννιούνται κάποια παιδιά, «κλωνοποιημένα» ή μη, τα οποία, προφανώς αθώα για την προέλευσή τους, θα είναι «παιδιά ενός κατώτερου θεού», όπως, άλλοτε, και πάλι με την επίκληση κάποιων ηθικών αρχών, ήσαν και τα «εξώγαμα» παιδιά? μόνο που εκείνα ήσαν «φυσικά» (και όχι «νόμιμα») παιδιά, ενώ τα παιδιά της γενετικής τεχνολογίας θα είναι απλώς «τεχνητά». Και στις δύο, πάντως, περιπτώσεις, θύματα του νόμου.